

ADİLCEVAZ'IN MİLLÎ MÜCADELE'DEKİ YERİ

Öğr. Gör. M. TÖREHAN SERDAR *

Adilceviz; sırtını Süphan Dağı'na dayamış, karşısına Van Gölü'nü almış, eski bir yerleşim merkezidir.

Adilceviz'in tarihine baktığımız zaman ilçenin tarih bakımından oldukça zengin olduğunu görmekteyiz. M. Ö. 2000 yıllarında Urartular'ın yaşadığı bu yerin, M. Ö. 600 yıllarında İranlılar'ın ve M. Ö. 330 yıllarında da Büyük İskender'in istilâsına uğradığını görmekteyiz.

VII. yüzyılda Hz. Ömer'in İslâm Ordusu tarafından zaptedilen Adilceviz, 1040 yıllarına kadar Araplar'la Bizanslılar arasındaki savaşlara sahne olmuştur. 1050 yılından itibaren Selçuklular'ın hâkimiyetine giren bu şehir, 1514 yılında Çaldıran Seferi'ne çıkan Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı topraklarına bağlanmıştır.

ADİLCEVAZ'IN İŞGALİ VE KURTULUŞU

1914 yılında I. Dünya Savaşı'nın başlaması ve Çarlık Orduları'nın Anadolu topraklarına girmesini fırsat bilen Ermeniler, başta Van olmak üzere bu bölgede isyanlara kalkıştılar.

15 Nisan 1915 tarihinde Van'da Ermeni isyanının başlamasından önce Van Valisi Ömer Bey, Bitlis Valisi'nden yardım istemek zorunda kaldı.

Van Valisi, Bitlis Valisi'ne gönderdiği raporda :

"Şu sıralar Ermeniler'in tavırlarından bir ayaklanma işareti görünmüyorsa da, ağırlık merkezinin Van'da bulunması sebebiyle ayaklanmaları halinde isyanı bastırmak için Bitlis Seyyar Jandarma Taburu'ndan Van'a yardım gönderilmesini istiyorum" diye yardım istiyordu.

Bu yardım isteğinden hemen sonra 27-28 Şubat 1915 tarihinde Adilceviz'deki Ermeniler bir isyan başlattılar. Adilceviz'den Van'a gitmekte olan 30 kadar Siirtli askerin, Adilceviz'e bir saat kadar mesafedeki Arın köyünde geceyi geçirmek için mola vermek istemelerine Ermeniler silâhla karşı çıktılar. Çıkan çatışmada bazı askerler yaralanınca

* Bitlis Meslek Yüksekokulu Öğretim Görevlisi.

Erciş'teki jandarma müfrezesi köye baskın yaptı. Askerlerin geldiğini gören silâhlı Ermeni çeteleri, yelkenli gemilere binerek Van Gölü'ne açıldılar.

Bu olaylardan kısa bir süre sonra 15 Nisan 1915 tarihinde Van'da büyük bir Ermeni isyanı ve Ermeni katliamı başladı. Van Valisi'nin daha önceki yardım çağrısı üzerine Bitlis'den Kazım Bey komutasında bir kaç nizamî tabur yardım için Van'a gönderildi.

Ermeniler bu isyanlar için önceden hazırlıklıydılar. 4 Kasım 1914 tarihinde Amerika'nın Detroit şehrinde ikamet eden Hivart isimdeki kızın, Bitlis'te bulunan Karaoğlanyan'a gönderdiği mektup, bunu ispatlamaktadır. Mektup kısaca şöyledir :

KARAOĞLANYAN BİRADERLERE - BİTLİS

4 Kasım 1914
Didroit (Detroid)

Biraderim,

.....Milletimizin yeni hayatını bir hafta evvel gazetelerden okudum. Ruslar; Doğu Beyazid ve Eleşkirt'e dahil olmuşlar. Zaten Türk'ü bitirecekler. Benim o zaman vatanıma dönmem muhakkaktır. Selâm.

Hivart

Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile Rus Kafkas Orduları Başkomutanı General Yudenich, ordularını süratle Doğu Anadolu topraklarına gönderdi. Balkan Harbi'nden Osmanlı Devleti'nin yenik ve yorgun çıkması, elde asker ve mühimmatın bulunmaması, Rus ordularının rahatça ilerlemesini sağladı.

Rus Generali Ogenovski, Tutak'ı işgal ettikten sonra 17 Mayıs 1915'de çarpışmalardan sonra Malazgirt'i ele geçirdi. Aynı zamanda sol kanadını Van Gölü civarındaki Adilcevas üzerine yürüttü ve General Charpentier'e de haber göndererek, birliklerini Adilcevas üzerine yürütmesini ve Adilcevas'ın düşmesinden sonra da ilerleyişlerini sürdürmelerini istedi.

Bitlis ve çevresini korumakla görevli Mirliya Halil Paşa yanlış bir taktik sonucu emrindeki bütün askerleri bu bölgeden çekerek İran Azerbaycanı üzerine bir sefer düzenlediğinden, Ruslar'ın ilerleyişine mani olunamamış ve Ruslar bu bölgeleri kolayca ele geçirmişlerdir.

Osmanlı Devleti bir yandan düşmanlarla uğraşırken, diğer yandan içte

isyan eden Ermenilerle uğraşmak zorunda kalmıştı. Buna bir çözüm bulmak için 1915 yılında tehcir kanunu çıkarmak zorunda kaldı. Bu kanunla beraber bu yörelerde isyan etmiş çeteciler, daha güvenilirli yerlere gönderildiler.

Haziran 1915 tarihinde Erciş'in Ruslar'ın eline geçmesi üzerine Bitlis'ten Erciş'i kurtarmak için Hacı Temur Paşa'nın oğlu Albay Tahir Ağa, Binbaşı Osman Ağa ve Yüzbaşı Sait Ağa'nın komutasındaki Hamidiye Alayı, Adilceviz yakınlarında Sarısu'daki Oğuz köyünde Ermeniler tarafından pusuya düşürülmüş, silâhları alındıktan sonra hepsi kurşuna dizilerek şehit edilmiştir. Bu katliamdan yalnız bir tek kişi kurtulabilmiştir.

24 Haziran'da General Şarpantiye'ye ait birlikler Dilman'dan yürüyüşe başladılar; 500 milden fazla ilerledikten sonra Adilceviz üzerine yürüdüler. Şarpantiye'nin komutasındaki birlikler süvari birlikleriydi. Daha önce Van'a sonra da Erciş'e vardıktan sonra bu yolla Adilceviz'a geldiler.

Adilceviz önlerine gelen General Şarpantiye, 36 süvari ve kazak bölüğü ve 22 topla şehire saldırdı. Daha önce de belirtildiği gibi Mirliya Halil Bey'in o tarihlerde Urmiye Gölü kenarında bulunması nedeniyle, Şarpantiye'nin atlı müfrezeleri fazla bir direnişle karşılaşmadan 26 Haziran 1915 tarihinde Adilceviz'ı işgal ettiler.

Bu işgalden hemen sonra bilhassa insan kasabı Ermeni Generali Ant-ranik'e bağlı Ermeni İntikam Taburları şehire dağılarak her zamanki bilinen katliamlarını yapmıştı.

23 Temmuz 1915 tarihinde 3 ncü Türk Ordusu'nun sağ cenahına komuta eden Abdülkerim Paşa, daha önce Malazgirt ve Tatvan'ı işgal etmiş olan Rus kuvvetlerine saldırdı. Ahlat'a doğru ilerleyen General Oganovski, bu hareket üzerine Adilceviz'a geri dönmek zorunda kaldı. Yine daha önce Ahlat'ı işgal eden ve Purhus (Ovakışla) da bulunan Ermeni asıllı Rus Generali Nazarbekov (Nazarbekiyan) ve Tatvan'da bulunan General Şarpantiye, Türk kuvvetleri karşısında fazla tutunamayacaklarını anlayınca Adilceviz'a doğru geri çekilmek zorunda kaldılar.

Adilceviz'da bulunan ve Nazarbekov'un komuta ettiği Rus birlikleri, diğer Rus birlikleriyle beraber Adilceviz'ı terkederek Van'a doğru geri çekildiler.

Yeterince takviye alan Rus kuvvetleri, 3 Şubat tarihinde bu sefer General Chernozubov komutasında Adilceviz'a saldırarak, Adilceviz'ı ikinci defa işgal ettiler.

Bitlis'in, Doğu Anadolu'yu Güneydoğu Anadolu'ya ve Bağdat-Halep'e bağlayan bir konumda olması, Türk Genel Kurmayı'nın bu yöre için süratle çare aramasına sebep olmuştur. Bu vesileyle Çanakkale savaşında büyük kahramanlıklar göstermiş ve o tarihlerde Edirne'de istirahatta bulunan 2 nci Ordu'nun Doğu Anadolu'ya sevk edilmesine karar verildi. İlk iş olarak 2 nci Ordu'ya bağlı 16.nci Türk Kolordusu'nun Bitlis ve çevresine gönderilmesi kararlaştırıldı. Komutanlığına da Anafartalar kahramanı Albay Mustafa Kemal Paşa atandı.

Bu kolordunun 8.nci Tümeni Bitlis'e, 5.nci Tümeni Muş'ta bulunuyordu.

Generalliğe yükselen Gazi Mustafa Kemal, 8 Ağustos'da Bitlis'i kurtardıktan sonra emrindeki birliklere taarruza devam etmelerini istemiş ve Tatvan, Ahlat, Adilcevaz'ın da kurtarılmasını emretmiştir. Ancak bu şehrimizin kurtuluşu Bitlis kadar kolay olmamış. 23 Mart 1918 tarihinde Türk askerinin ve milislerinin Adilcevaz'a girmesiyle 2 yıl 48 gün düşman işgalinde kalan bu güzel beldemiz bir daha işgal edilmemek üzere düşman işgalinden kurtulmuştur. Dünya durdukça bu şehrimizin gönderinde bayrağımız dalgalanacak, minaresinden ezan-ı muhammediye okunacaktır.

Hepinizi saygıyla selâmlarım.

MİLLİ MÜCADELE'DE TATVAN

Öğr. Gör. M. TÖREHAN SERDAR *

Tatvan; tarih boyunca Dara, Büyük İskender, Alparslan, Timur, Yavuz, Kanuni ve IV. Murad'ın ordularına geçiş vazifesini görmüştür. 1568 tarihinde İran seferine çıkan Kanuni Sultan Süleyman'ın burada bir tersane yaptığı görülmektedir.

Birinci Dünya Savaşı'nda Ahlat, Adilcevaz gibi Tatvan'da Rus ve Ermeni mezaliminden payına düşeni almıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ve Çarlık Rus Ordularının Doğu Anadolu'ya ilerlemesi sonucunda 15 Nisan 1915 tarihinde Van'daki Ermeniler isyan için ayaklandılar. Ermeni isyanı başlamasıyla Van'dan kaçan Müslüman halk, yelkenli gemilere binerek aç, hasta ve çaresiz bir şekilde Tatvan'a doğru yola çıktılar. Binbir güçlükle Tatvan'a ulaştıktan sonra, Tatvan'da bulunan Ermenilerin katliamına maruz kalmış, hayatta kalabilenler Bitlis'e kaçarak canlarını kurtarabilmişlerdir.

26 Haziran 1915 tarihinde Adilcevaz'ın, 29 Haziran tarihinde de Ahlat'ın Rusların eline geçmesiyle 17 Temmuz 1915 tarihinde Rus Komutanı General Oganovski, Rus Komutanı Şarpantiye'ye emir vererek, 3 Rus Alayı ile beraber 66 ncı Rus Piyade Tümeni ve 16 ncı Dragon Tüverski Alayı ile beraber Tatvan'a taarruz etmesini emretti. Rus kuvvetleri herhangi bir direnişle karşılaşmadan Tatvan'ı işgal ettiler. Gölün batı tarafından yani Reşadiye üzerinden ilerlemekte olan Albay Trukhin'e bağlı birlikler Tatvan'a gelerek Dragonlarla birleşti. Bunun yanı sıra Ahlat-Purhus (Ovakışla) da bulunan General Şarpantiye'ye ait kuvvetler ve onu takip eden 4 ncü Kafkas Kolordusu'na bağlı 7 ncı Kafkas Piyadeleri de Tatvan'a gelerek yerleştiler.

Rus ve Ermeni birliklerinin Tatvan'a gelmekte olduklarını haber alan Tatvan halkı, Temmuz başlarında şehri terk ederek önce Bitlis'e oradan da Güneydoğu Anadolu'ya göç etmiştir.

Tatvan'ın işgalinden sonra 22 Temmuz 1916 tarihinde 3 ncü Türk Ordusu'nun sağ cenahını yanına alan Abdülkerim Paşa, bütün gücüyle Rus 4 ncü Kafkas Kolordosu'nun sağ cenahına saldırdı. 25 Temmuz'da Türk ta-

* Bitlis Meslek Yüksek Okulu Öğretim Görevlisi.

arruzu karşısında tutunamayan General Şarpantiye'ye bağlı Rus birlikleri 66 ncı Rus Tümeni'nin alayları ile Kazak süvarileri ve Tüverski Dragonlarının % 40'ını kaybederek Tatvan'dan geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bu çekiliş Ahlat, Adilceviz ve Van'a kadar devam etmiştir.

Türk kuvvetleri karşısında yenilen Rus birlikleri gayesinden vazgeçmemiş, 20 Şubat 1016 tarihinde tekrar Tatvan'a saldırmışlardır.

20 Şubat tarihinde Muş'un Ermeni asıllı General Nazarbekov tarafından işgal edilmesi üzerine, diğer Ermeni asıllı Rus Generali General Abasief, 6 ncı Rus Kafkas Avcı Alayı'nın 2 Taburu, 2 ncı Kafkas Avcı Topçu Taburunun 2 dağ topu ve 1 ncı Çernomorski Kazak Alayı'nın 2 Bölüğüyle beraber Tatvan'a taarruz etti. Aynı gün bu taarruz karşısında tutunamayan Tatvan, teslim olmak zorunda kalmıştır.

Yaklaşık olarak 2 yıl düşman işgalinde kalan Tatvan, 8 Ağustos 1916 tarihinde Bitlis'in düşman işgalinden kurtulmasından 1 buçuk yıl sonra 16 Şubat 1918 tarihinde işgalden kurtularak istiklaline kavuşmuştur.

Bitlis'de bulunan 16 ncı Kolordu'ya bağlı 5 ncı Piyade Tümeni, Hacı Musa Bey'e bağlı Hafif Süvari Alayı ve Muhammed Diyaiddin'e bağlı milislerin Tatvan'ın üzerine yürüdüğünü gören General Nazarbekov Tatvan'ı boşaltarak Ahlat istikametine doğru geri çekilmiştir.

Bu kurtuluştan sonra bu şirin ilçemiz Tatvan, ebedi istiklaline, bayrağına ve toprağına kavuşmuştur.

MİLLİ MÜCADELE'DE BİTLİS

Öğr. Gör. M. TÖREHAN SERDAR *

5000 yıllık bir tarihe, kültüre ve medeniyete sahip olan Bitlis; büyük devlet adamlarının, siyasetçilerinin, ilim ve tasavvuf adamlarının yettiği bir şehirdir. Öyle bir şehir ki, şairlere ilham olmuş, İsfahan'a denk tutulmuştur. Büyük siyasetçi, devlet adamı ve tasavvufçu Muştak Baba bir şiirinde:

*Seyreyle Dideban'a,
Ser çekmiş asumana.
Taa-n eyler İsfahan'a,
Kuhsar-ı şehri Bitlis,*

demekten kendini alamamıştır.

Geçmişini şanlı, şerefle dolu, zamanında 6 adet üniversite ve sayısız ilim adamına sahip olan Bitlis, 1916 yılında yaşanan ve tarihlere "bir medeniyetin yokedilişi" olarak geçen Rus işgaliyle yıkılıp gitmiştir. Öyle bir yıkım ki, 13 Kasım 1916 tarihinde ilimizi ziyaret eden Gazi Mustafa Kemal, şehri gezdikten sonra "acaba Pompeus'a mı geldim?" demekten kendisini alamamıştır. Yine işgalden sonra Bitlis'e vali olarak atanan Mazhar Müfit Kansu: "Öyle bir şehire vali olarak atandım ki, geçmişini mamur, Osmanlının nimetlerinden fazlasıyla faydalanmış bir şehirdi. Savaş her şeyi alıp götürmüştü. Bir araya gelmiş 3-5 kişi bulamayacağınız gibi, ayakta kalmış sağlam bir bina da bulamazdınız. İnsanları aç ve sefalet içine düşmüştü. Bu açlar ordusuna biz de katıldık. Ekmek olarak yediğimiz gılgıldan yapılmış ekmek, yanında katık olarak da yediğimiz dağda kendiliğinden biten kenger adı verilen dikenli bir bitkiydi."

1912 yılında başlayan Balkan Harbi'nden Osmanlı Devleti yenik ve yorgun çıkmıştı. Daha Balkan Harbi'nin acıları sarılmadan bir oldu bitkiyle kendimizi Birinci Dünya Harbi'nin içinde bulduk. Fransız donanmalarından kaçan Almanların Goben ve Breslav zırhlıları Boğaz'dan içeri girerek Osmanlı Devleti'ne sığındı. Osmanlı Devleti'ne sığınan bu zırhlılar, direklerine Türk bayrağı çekerek Karadeniz'e açılmış ve Rusların Sivastopol ile Odesa limanlarını bombalamıştır. Bu olaydan sonra Anadolu topraklarında gözü olan ve Anadolu'ya işgal etmek için bahane

* Bitlis Meslek Yüksek Okulu'nda Öğretim Görevlisi.

arayan Çarlık Rusya, Osmanlı Devleti'ne harp ilan etmiştir.

Çarlık Rusyası'nın ta Deli Petro'dan beri Anadolu toprakları üzerinde beslediği emelleri vardır. Bu emeller; Çarlık Rusya zamanında ne idiyse Komünist dönemde de aynıydı. Şimdi de değişmemiştir. Deli Petro'nun; Dünyaya hakim olmak için Boğazlar'ın, sıcak denizlerdeki petrol yataklarına sahip olabilmek için de Doğu Anadolu geçitlerinin mutlaka işgal edilmesi vasiyeti üzerine Rus orduları Anadolu topraklarına saldırdılar.

İlk iş olarak Kafkasya'da bulunan Rus Orduları Başkomutanlığı'na General Yudenich atandı. Türk milletinin daha önce Balkan Harbi'nde, Çanakkale'de, Bingazi ve Trablusgarp'da savaşması nedeniyle asker ve cephane bakımından oldukça yetersiz kalmıştı.

Bu durumu fırsat bilen General Yudenich, Kafkasya'da bulunan 4 ncü Rus Kafkas Kolordusu'nu Anadolu topraklarına gönderdi.

Çarlık Rusyası'nın Kasım 1914 tarihinde Osmanlı Devleti'ne harp ilan etmesi üzerine Osmanlı Devleti genel seferberlik ilan ederek halkı silah altına çağırdı. Bitlis'de eli silah tutan herkes, bu çağrıya iştirak ederek Mahallebaşındaki Askerlik Şubesi'nin önünde toplandı. Bitlis'de toplanan bu asker bir alay teşkil etmiş ve Allah-ü Ekber dağlarında düşmana kurşun sıkılabandan bir gecede şehit düşen 80.000 Türk askerinin bir alayını Bitlis'in çocukları oluşturuyordu.

Önünü boş gören Rus Orduları ve ona destek veren Ermeni İntikam Taburları 20 Şubat'ta Muş ve Tatvan'ı işgal ettikten sonra toplam 16.000 kişi ve 12 topla Bitlis boğazındaki Bahşah mevkiine gelip dayanmıştır. Bu düşman gücüne karşı Bitlis'i; Yarbay Ali Çetinkaya komutasındaki birliklerle Said Nursi, Muhammed Diyauddin ve Mutki Aşiret Reisi Hacı Musa Bey komutasındaki toplam 1.400 kişilik bir güç ve 18 top savunuyordu.

1915 Temmuz ortalarında Rusların Bitlis sınırına kadar gelmeleri üzerine halkın çoğu göç etmiş ve büyük bir kısmı geri dönmemişti.

Günlerce Bitlis boğazını aşmayı deneyen General Abasiyef komutasındaki Rus birlikleri şehire giremeyeceklerini anlayınca, bir hileye başvurdular. Beyaz elbiseler giymiş Ermeni ve Rus askerleri gece karanlığından faydalanarak Güzeldere yaylasından Dideban dağına çıkmış ve orada istirahatte bulunan 16 Türk askerini şehit etmiştir. Bu askerler Dideban dağındaki gözetleme kulesinden, Rusların hareketlerini şehirdaki asker ve halka ateş yakarak duyurmaktaydı. Rusların bu askerleri

öldürmesiyle şehire haber verecek kimse kalmadığından 3 Mart 1916 tarihinde sabah saat 5.30'da şehir Ruslar tarafından kolayca ve direnişle karşılaşmadan işgal edildi.

Bu işgal üzerine 40.000 nüfuslu Bitlis halkının büyük bir çoğunluğu göçe başladı. Yerde 6 metreye yakın karın bulunması yanısıra sürekli olarak da kar yağışı devam ediyordu. Henüz güneş yüzü görmemiş kızlar, genç gelinler, yaşlı, çocuk, kadın, erkek olarak Bitlis halkı güneye doğru göçe başlamıştır. Halk, yanlarında götürdüğü körpe çocukları taşıyamayınca 1 ila 5 yaş arasındaki bütün çocukları köprü altlarına bırakarak kaçıyordu. Sadece Deliklitaş'tan Duhan deresine kadar bırakılan körpe çocukların sayısı 1000'i aşmıştı.

Ruslar'ın Bitlis'i işgal ettiğini gören Ermeni Generali Antranik Komutasındaki Ermeni İntikam Taburları hızla şehre dağılmış, rastladıkları Müslümanları çocuk, kadın, kız, erkek, genç, ihtiyar ayırımı yapmadan katletmişlerdir. O günleri yaşayan ve şimdi hakkın rahmetine kavuşmuş olan Bitlis'in Zeydan mahallesinden Faris Sürüm isimdeki bir gazimiz şunları anlatmaktadır : "Bitlis'in kurtulmasına az bir süre kalmıştı. Sürekli olarak çarpışıyorduk. Ruslar ve Ermeniler şehirde rastladıkları herkesi öldürüyorlardı. Mermutlu mahallesinde Sütü Bulağ'ın yanında 2 katlı bir ev vardı. Müslümanlar korkularından oraya sığınmışlardı. O vahşi Ermeniler, oradaki korumasız insanların hepsini kestiler. Kesin sayılarını bilmiyorum ama, kesilen Müslümanlar o kadar çoktu ki, kapının eşliğinden sürekli kanlar akıyordu. Alt katta cesetleri bırakacak yer kalmadığından, cesetleri üst kata taşımışlardı."

Bitlis'in Ruslar'ın eline geçmesi, Türk Genel Kurmayı'nı telaşa sevk etti. Bitlis; Doğu Anadolu'yu Güneydoğu Anadolu'ya bağlayan en önemli geçit yeri idi. Bitlis'in Rusların eline geçmesi demek, Diyarbakır, Halep, Bağdat ve Arabistan yolunun Ruslara açılması demektir. Bu vesileyle Türk Genel Kurmayı acil bir çare bulmak zorundaydı.

Çanakkale'de büyük kahramanlıklar göstermiş 2 nci Ordu'nun Doğu Anadolu bölgesine sevk edilmesi kararlaştırıldı. 2 nci Ordu Doğu Anadolu'ya yerleşinceye kadar 2 nci Ordu'ya bağlı olan ve o tarihlerde Edirne'de istirahatte bulunan 16 ncı Kolordu'nun acilen Bitlis ve çevresine sevk edilmesi kararlaştırıldı. Komutanlığına da Anafartalar Kahramanı Gazi Mustafa Kemal atandı.

Generalliğe yükseltilen Albay Mustafa Kemal, önce Pozantı'ya, sonra Mardin'e ve daha sonra da karargâhını kurmuş olduğu Diyarbakır'a geldi.

Bu arada 16 ncı Kolordu'ya bağlı 5 nci Türk Piyade Tümeni Bitlis sı-

nırına gelmiş, Kampos dağından Şetek-Şeyh Cuman'a kadar olan bölgede mevzilenmişti.

1916 Nisan ayı içerisinde Mustafa Kemal, yanına Alman Subayı Von Berk'i de alarak Bitlis'e gelmiştir. Bu Alman subayı dönüşte Siirt'te tifusa yakalanmış ve Diyarbakır'da ölmüştür. 5 nci Tümen'in Duhan mevkiine karargâhını kurmuş olduğu mevzileri gezerek talimatlar vermiş, Kampos ve Nabat dağlarına çıkararak düşman askerlerinin savunma hatlarını incelemiştir. Gerek 5.nci Tümen'e ve gerekse Mutki'de bulunan Hafif Süvari Alay Komutanı Hacı Musa Bey'e gerekli talimatları verdikten sonra Siirt'te ve oradan da karargâhını kurmuş olduğu Silvan'a dönmüştür.

Bu arada Rus kuvvetleri ileri taarruzlarını durdurarak savunmaya çekilmişlerdir. Rusların gayesi Bitlis'i alarak Bitlis boğazlarına sahip olmak ve Mujik adı verilen Rus köylülerini Anadolu'ya getirerek Fırat ve Dicle nehri havzasına yerleştirmektir. Yoksa iddia edildiği gibi Rusların gayesi Doğu Anadolu'yu Ermenilere vermek değildir. Ruslar da tıpkı İngiltere ve Fransa gibi Ermenileri maşa olarak kullanıp emellerine ulaşmak istiyorlardı.

Bitlis'in işgali sırasında Ruslara esir düşen Rahmetli Tümgeneral Rüştü Pakdemirli bir hatırasında şöyle demektedir : Bitlis'in Ruslar tarafından işgali sırasında ben Topçu Asteğmen olarak Bitlis'te bulunuyordum. Esir düştüm. Ruslar diğer esirlerle beraber bizleri Başhan'daki bir hana kapattılar. Ermeniler bizleri süngülemek istiyor fakat Ruslar bırakmıyorlardı. Bir süre sonra bir Rus subayı ile konuştum. Onlara "Ermenilere istiklal verip vermeyeceklerini" sorduğumda, Rus subayı çok kızdı. Bana dönerek "Ermenilere istiklal mi? Asırlarca Osmanlının ekmeğini yediler. Sonunda ne oldu? Osmanlının en sıkışık zamanında Osmanlıya ihanet ettiler. Mensup olduğu devlete en nazik zamanda ihanet edenlerin hakkı uşaklıktır" diye bana cevap verdi.

Temmuz sonlarında 2 nci Ordu Komutanı Ahmet İzzet Paşa ve Sivas'ta bulunan 3 ncü Ordu Komutanı Vehip Paşa'dan taarruz emrini alan Mustafa Kemal, 1 Ağustos 1916 tarihinde Bitlis'in Ruslardan geri alınması için taarruz emrini verdi.

1 ve 2 Ağustos tarihinde Türk kuvvetleri fazla bir ilerleme sağlayamadı. 3, 4 ve 5 Ağustos tarihlerinde taarruzu sıklaştıran Türk birlikleri Perhent'e kadar olan bütün bölgeyi Ruslar'dan geri aldı. 6 ve 7 Ağustos tarihlerinde Ruslar'dan 338 esir alınmış ve şehrin girişine kadar olan yerler kurtarılmıştı. 8 Ağustos tarihinde başlayan nihai taarruzla akşam 5'de Bitlis Ruslar'dan tamamen kurtarılmıştır. 5 ay 5 gün düşman işgalinde kalan Bitlis istiklaline kavuşmuştur.

Burada hemen şunu da belirtmeden geçemeyeceğim. Bitlis; Birinci Dünya Savaşı'yla beraber işgal edilen vilayetler içinde istiklaline kavuşan ilk şehirdir. Bitlis'in kurtuluşu, aynı zamanda Milli Mücadele'nin ilk kıvılcımı ve ilk zaferi olmuştur.

Bitlis'in kurtuluşu, Türk Genel Kurmayı'nda bayram havası içinde karşılanmış, 16 ncı Kolordu Komutanı Gazi Mustafa Kemal, bu zaferinden ötürü Altın Kılıçlı imtiyaz madalyası ile ödüllendirilmiş ve 2 nci Ordu Komutanlığı'na atanmıştır.

Ne yazık ki bu işgal Bitlis'in de sonu olmuştur. Tarih boyunca Anadolu'nun en mamur şehri olan Bitlis, mezalim, yıkım ve sürekli göç hareketleri sonucunda bir daha o eski şanlı günlerine dönememiştir.

Bitlis'in işgali ve kurtuluşu sırasında canlarını feda eden şehit ve gazilerimize Allah'tan rahmet dilerim. Ruhları şad olsun.

MİLLİ MÜCADELE'DE AHLAT

Öğr. Gör. M. TÖREHAN SERDAR *

Belh ve Buhara ile beraber Kubbet-ül İslâm olarak bilinen ve Müslüman Türkün mührü olan Ahlat, Türk-İslâm kültürünün bütün güzelliğini sinesinde barındırmaktadır.

M. Ö. 3000 yıllarında kurulan Ahlat, Müslüman Türk hakimiyetine kavuşuncaya kadar değişik kavimlere ve uygarlıklara beşiklik yapmış, gerek Selçuklular ve gerekse ondan sonraki beylikler döneminde medeniyetin ve Müslüman Türk kültürünün doruğuna çıkmıştır.

Asırlar boyunca İslâm'a ve Türklüğe hizmet eden uygarlıklar beşiği bu şehir, 1915-1916 tarihindeki Rus-Ermeni istilasıyla tarihinin en acımasız katliamına ve yağmasına şahit olmuştur.

Çar Deli Petro'nun vasiyetini yerine getirmek isteyen Rus kuvvetleri hızla Anadolu'yu istila etmeye başlamasından sonra, Rus komutanı General Şarpantiye, Adilcevaz'ı işgal ettikten sonra 3ncü Rus Maverayıbaykal Kazak Livası'nı da yanına alarak Ahlat üzerine taarruza başladı. Ruslar bu taarruza yaklaşık olarak 36 süvari ve Kazak bölüğüyle 22 topla başladılar. Buna ek olarak 3ncü Maverayıbaykal Kazak Livası da dahil edildi.

General Şarpantiye desteğindeki 3ncü Maverayıbaykal Kazak Livası Adilcevaz cephesinden taarruz ederken, Kafkas Süvari Tümenleri de Ahlat'ın kuzeyinden taarruz ederek Ahlat'ı kuşattılar. Sonunda 29 Haziran 1915 tarihinde bu ecdat diyarı beldemiz, Ruslar tarafından işgal edilmiş oldu. Ahlat'ı düşmana karşı 2 Tabur kadar Türk birliği savunuyordu. Bu birlik, sayıca çok az olması karşılığında fazla tutunamayacağını anlayarak ve Rus birliklerinin de zaafiyetinden faydalanarak hiç zayıf vermeden şehri terketmişlerdir.

İşgal edilen her yöremizde olduğu gibi Ermeni ve Rus katliamından Ahlat'ta nasibini almıştır. Bu katliamla ilgili olarak Bitlis'in Zeydan mahallesinde ikamet eden ve birkaç yıl önce hakkın rahmetine kavuşan Faris Sürüm adındaki gazimiz şunları söylemektedir.

"Bitlis'in Ruslardan kurtulma günleriydi. Sürekli olarak çarpışıyorduk.

Bizler çarpışınca Ruslar ve Ermeniler şehirde rastladıklarını keşiyorlardı.

Daha sonra şehri Ruslardan geri aldıktan sonra Rus birliklerini takibe başladık. Düşman Ahlat'a doğru çekiliyordu. Tatvan'la Ahlat arasındaki Zığak (Sırıkum) (O tarihlerde Ahlat'a bağlı idi. Hatta Tatvan bile Ahlat'a bağlı bir köydü) köyüne vardığımızda, gördüğümüz manzara ve vahşet karşısında gözyaşlarımızı tutamadık. Ermeniler tarafından yerlere ucu sivri demir kazıklar çakılmış, başta hamile kadınlar olmak üzere, kadın, çocuk, kız ve yaşlı demeden insanlar karınları üzerine bu kazıkların üzerine atılmışlardı. Kazıklar birçoklarının karınlarından girmiş, sırtlarından dışarı çıkmıştı. Bu vahşeti ölünceye kadar unutamıyacağım."

Ahlat'ın işgalinden kısa bir süre sonra Türk Komutanı Abdülkerim Paşa, 3ncü Ordunun sağ cenahı ile Ruslara karşı taarruza başladı. Abdülkerim Paşa karşısında tutunamayacağını anlayan düşman kuvvetleri, 24 Temmuz akşamı Ovakışla'dan başlamak üzere karanlıkta Ahlat'ı terk ederek Adilcevaz'a doğru geri çekilmek zorunda kaldı.

24 Temmuz akşamı Ahlat'ı boşaltan düşman kuvvetleri, 4 Şubat 1916 tarihinde Chernozubov komutasında tekrar Ahlat'a saldırarak, Ahlat ikinci defa Rus ve kuvvetleri tarafından işgal edilmiş oldu.

8 Ağustos 1916 tarihinde Gazi Mustafa Kemal Paşa komutasındaki 2nci Orduya bağlı 16ncı Kolordunun 8nci Tümeni tarafından Bitlis düşman işgalinden kurtuldu. Mustafa Kemal'in ileri taarruz emri vermesi üzerine 8nci Türk Piyade Tümeni ve milis halk tarafından taarruza devam edilerek Rahva Ovası'na kadar düşman kovalandıysa da daha ileriye gidilemedi. 2 yıl 17 gün düşman işgalinde kalan bu ecdat diyarı ve Anadolu'nun mührü olan bu güzel beldemiz 21 Şubat 1918 tarihinde düşman çizmesinden kurtarılmış oldu.

Çok acıların çekildiği bu savaşta şehit olan vatan evlatlarını ve gazilerimizi minnet ve şükranla anıyorum. Ruhları şad olsun.